

10. NATUURLIJKE HABITATS IN DE BRUSSELSE GROENGEBIEDEN

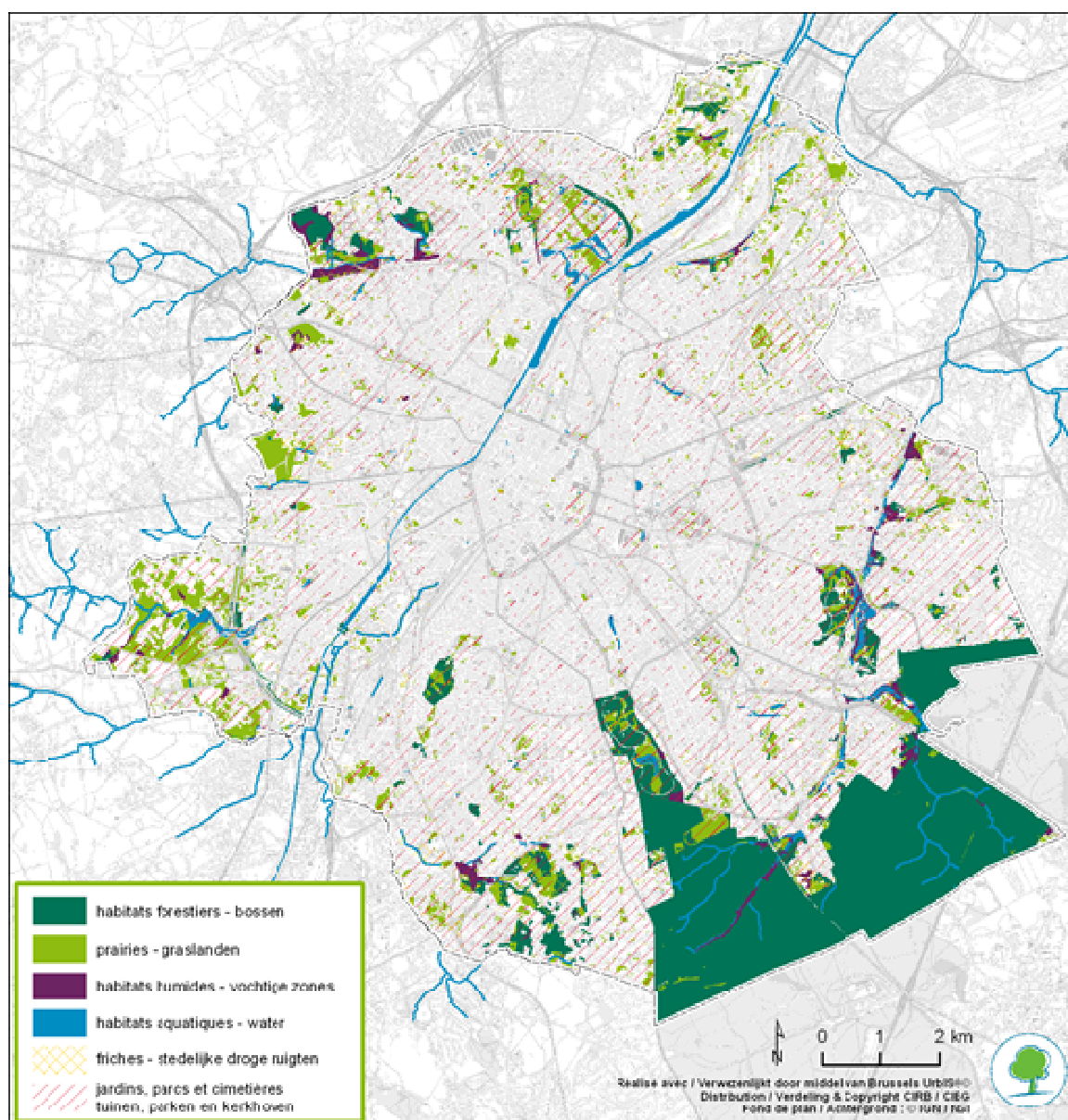
1. Inleiding

Ondanks zijn stedelijke karakter en zijn beperkte oppervlakte (16.138 hectare) herbergt het Brusselse grondgebied een grote diversiteit aan natuurlijke habitats.

Kaart 10.1 :

Types en lokalisatie van de voornaamste natuurlijke habitats in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest

Bron : Leefmilieu Brussel, departement Strategie Groene ruimten 2012 op basis van IGEAT *et al* (1997); Bricchau *et al* (2000); Indeherberg & Verheijen (2007); Van Brussel *et al* (2007) (2008); Domken (2008); Van den Balck (2011)

2. Boshabitats

Boshabitats vormen complexe gemeenschappen van planten, paddenstoelen en dieren, die een belangrijke rol spelen bij het aantrekken van biodiversiteit. Door de aanwezigheid van het Zoniënwoud

(1.657 ha in het Brussels Gewest) zijn boshabitats ruim vertegenwoordigd, aangezien ze bijna 3.620 ha of 22% van het grondgebied uitmaken. Dit cijfer omvat de "centrale gebieden" (grote bosgebieden) - d.w.z. gebieden met hoge (aangetoonde of potentiële) biologische waarde die van groot belang zijn voor de werking van het Brusselse ecologische netwerkⁱ, evenals "ontwikkelingsgebieden" die inzake *biodiversiteit* eveneens als interessante gebieden gelden, maar die vaak sterker ingekapseld zijn in het stedelijke weefsel (residentiële tuinen, stadsparken, enz.).

Het merendeel van de boshabitats heeft een hoge biologische waarde die zich met name laat verklaren door de hoge gemiddelde leeftijd van de bomen, de diversiteit van het reliëf en de bodem en de anciënniteit van de bosbegroeiing. De aanwezigheid van bepaalde types van boshabitats die op Europees niveau als zeldzaam en/of kenmerkend worden beschouwd, heeft het overigens mogelijk gemaakt om 1.872 ha voornamelijk publieke bossen en wouden op te nemen in het "Natura 2000"-netwerk van natuurlijke of halfnatuurlijke sites die onder een specifiek beschermingsstatuut vallen. In het Brusselse deel van het Zoniënwoud is 112 ha bovendien beschermd als bosreservaat, waarvan 36 ha als integraal reservaat. De Natura 2000-habitat 'Alluviaal bos' die zeer lokaal in het midden van de bossen wordt aangetroffen in de vorm van kleine gebieden of stroken, behoort tot de zeldzaamste plantengemeenschappen van Europa en vormt daardoor een 'prioritaire habitat' waarvoor de beschermings- en bewaringsinspanningen moeten worden volgehouden.

Tabel 10.2

Boshabitats in het Brussels Gewest	
Bron: Leefmilieu Brussel, departement Strategie Groene ruimten 2012	
Oppervlakte aan beboste gebieden opgenomen als "Natura 2000"-habitats	1.871,9 ha
Zuurminnend beukenbos ("Natura 2000"-code: 9120)	1.266,6 ha
Hyacintrijk beukenbos ("Natura 2000"-code: 9130)	210,3 ha
Eiken-haagbeukenbos ("Natura 2000"-code: 9160)	274,6 ha
Zuurminnend eikenbos ("Natura 2000"-code: 9120)	36,1 ha
Alluviale bossen ("Natura 2000"-code: 91E0*)	84,3 ha
Oppervlakte aan beboste gebieden	2.237,3 ha
Centrale zones en ontwikkelingsgebieden van het ecologisch bosnetwerk	3.619,6 ha
Aandeel beboste gebieden op het gewestelijk grondgebied	22%

Volgens een eerste evaluatie van de staat van instandhouding van de Brusselse natuurlijke habitats, is slechts een beperkt gedeelte van de boshabitats op dit ogenblik in een gunstige staat van instandhouding. Deze evaluatie op basis van de erg strikte criteria van de "Habitatrichtlijn" 92/43/EEG is voor het Zoniënwoud nog onvolledig. Verschillende criteria en indicatoren leveren niettemin relatief goede resultaten op. Het feit dat meer dan 90 % van de soorten die karakteristiek zijn voor deze types van habitats ook effectief aanwezig is, wijst bovendien op een goed potentieel voor een kwalitatieve verbetering van deze omgevingen. We willen er eveneens op wijzen dat de alluviale bossen - waarvoor de bewarings- en beschermingsinspanningen door het Europees recht als prioritair worden beschouwd - er in de evaluatie beter uitkomen.

De verbetering van de staat van instandhouding van de boshabitats berust in de eerste plaats op veranderingen in de structuur (verticale en horizontale verdeling van de bomen) en de samenstelling van de vegetatie, alsook op een verhoogde aanwezigheid van dood hout. Een andere prioriteit in sommige bosstations is het in de hand houden van de verstoringen ten gevolge van de recreatie, of het lozen of afvloeien van vervuild water. Lokaal blijkt ook de aanwezigheid van invasieve exotische soorten problematisch.

ⁱ Het Brussels ecologisch netwerk is door de nieuwe Natuurordonnantie gedefinieerd als een "coherent geheel van gebieden die natuurlijke, halfnatuurlijke en kunstmatige elementen van het gewestelijk grondgebied vertegenwoordigen en die in stand gehouden, beheerd en/of hersteld moeten worden om bij te dragen in het verzekeren van het behoud of het herstel in een gunstige staat van instandhouding van de soorten en natuurlijke habitats van communautair en gewestelijk belang; het Brusselse ecologische netwerk is samengesteld uit centrale gebieden, ontwikkelings- en verbingsgebieden (...)"

Om de biodiversiteit te verbeteren van de boshabitats en vochtige habitats die beheerd worden door het Brussels Gewest, zijn er reeds tal van maatregelen getroffen die kaderen in het beheersplan van het Zoniënwoud (bv. inrichten van reservaten en beschermingszones, behouden van oude bomen, van dood hout en open plekken, diversifiëren van de leefomgevingen, enz.) alsook in het waterbeheersplan (programma van het 'blauwe netwerk', verbetering van de waterkwaliteit...). De beheersplannen van de verschillende Natura 2000-gebieden zijn eveneens belangrijke instrumenten om de staat van instandhouding van de bosgebieden te verbeteren.

3. Weiland- en grasvegetatiehabitats

Weilanden en grasvegetaties komen in talloze vormen en op de meest uiteenlopende plaatsen voor. In het Brussels Gewest situeren ze zich vooral in de nog overgebleven plattelandsgebieden en ook in parken, tuinen en de met grasland bedekte bosvalleien, zij het hier in een ornamentele of recreatieve vorm. Men treft ze ook aan in restzones zoals wegbermen en braakliggende terreinen. Deze habitats bestrijken naar schatting een oppervlakte van 1.083 ha (volgens de studie van Grontmij Vlaanderen uit 2011) en vertegenwoordigen dus bijna 7 % van het grondgebied. Zij worden beheerd door erg diverse actoren. Hun belang voor het natuurbehoud is meer bepaald toe te schrijven aan het feit dat ze tal van bijzondere dier- en plantensoorten aantrekken die de voorbije jaren sterk achteruitgingen. Een vergelijking van de terreinprospecties uitgevoerd in de periode 1996-1998 (in het kader van het opstellen van de 'biologische evaluatiekaart') en de recentere kaarten uit 2008 toont dat ongeveer 15 % van de weilanden is verdwenen.

Slechts een klein deel (20 ha) van de grasvegetatie in het Brussels Gewest maakt deel uit van de habitats van communautair belang. Niettemin wordt bijna 90 % van de weilanden, rietvelden en moeraszeggen die zich in "Natura 2000"-gebied bevinden, door de ordonnantie betreffende het natuurbehoud van 1 maart 2012 beschouwd als "natuurlijke habitats van gewestelijk belang". De redenen hiervoor zijn hun belang voor het gewestelijk natuurlijk erfgoed en/of hun ongunstige staat van instandhouding. Verder geniet meer dan 100 ha grasformaties het statuut van natuurreservaat. Dat neemt niet weg dat 80 % van de weilanden en andere grasvegetaties op het gewestelijke grondgebied - waaronder soms erg interessante biotopen - geen enkel beschermingsstatuut heeft.

Tabel 10.3

Grasvegetatie en grashabitats in het Brussels Gewest	
Bron: Leefmilieu Brussel, departement Strategie Groene ruimten 2012	
Oppervlakte aan grasvegetatie opgenomen als "Natura 2000"-habitats	19,7 ha
Schrale hooilanden ("Natura 2000"-code: 6510)	19,7 ha
Oppervlakte aan grasvegetatie opgenomen als gebied van gewestelijk belang (gelegen in "Natura 2000"-gebieden)	87,9 ha
Dotterbloemgraslanden	2,6 ha
Kamgraslanden	74,2 ha
Struisgrasgraslanden	0,4 ha
Zilverschoongraslanden	4,3 ha
Moeraszegge (grote zegge, watermunt, walstro, ...)	1 ha
Rietvelden	5,5 ha
Oppervlakte aan grasvegetatie dat een ander natuurbeschermingsstatuut geniet (natuurreservaat, ...)	103 ha
Totale oppervlakte aan grasvegetatie (incl. tuinen en privé domeinen)	1.083,4 ha
Aandeel van het gewestelijke grondgebied bedekt met grasvegetatie	6,7%

De rijkdom aan voedingsstoffen en de vochtigheid zijn de voornaamste factoren die bepalen welk soort weiland er zich ontwikkelt. Met uitzondering van de vochtige weilanden, verkeren de meeste grashabitats niet in een goede staat van instandhouding. Over het algemeen is het onaangepaste beheer van deze groenruimten een van de meest nadelige factoren voor het verbeteren van hun kwaliteit. Het behoud en de kwaliteitsverbetering van deze habitats vormen een zeer belangrijke uitdaging. Deze komt overigens uitgebreid aan bod in de strategie voor de ontwikkeling van het 'Brussels ecologisch netwerk' die momenteel wordt uitgewerkt.

4. Vochtige habitats

Tabel 10.4

Vochtige habitats in het Brussels Gewest	
Bron: Leefmilieu Brussel, departement Strategie Groene ruimten 2012	
Oppervlakte aan vochtige habitats opgenomen als "Natura 2000"-habitats	95,2 ha
Vochtige tot natte ruigte ("Natura 2000"-code: 6430)	10,9 ha
Alluviale bossen ("Natura 2000"-code: 91E0*)	84,3 ha
Oppervlakte aan vochtige habitats opgenomen als habitats van gewestelijk belang	13,4 ha
Zilverschoongraslanden	4,3 ha
Dotterbloemgraslanden	2,6 ha
Rietvelden	5,5 ha
Moeraszegge (grote zegge, watermunt, walstro, ...)	1 ha
Oppervlakte aan vochtige habitats dat een ander natuurbeschermingsstatuut geniet (natuurreservaat, ...)	26,5 ha
Totale oppervlakte aan vochtige habitats	169,8 ha
Aandeel vochtige habitats op het gewestelijk grondgebied	1,1%

De valleien van de Zenne en de Woluwe hebben het Gewest tal van vochtige gebieden geschonken. Onder druk van de verstedelijking zijn deze leefomgevingen echter geleidelijk aan verdwenen en bestrijken ze nu nog maar een oppervlakte van zo'n 170 ha waarvan de helft zich in het bos bevindt (sommige types van bos- en grashabitats worden ook als vochtige habitats beschouwd). Deze habitats zijn nochtans van groot belang voor het stedelijk milieu: denken wij maar aan natuurlijke waterzuivering, bescherming tegen overstromingen, ondersteuning van de biodiversiteit, opslag van CO₂, landschappelijke en pedagogische waarde, ...

In het Brussels gewest geniet 80 % van de vochtige gebieden een beschermingsstatuut als habitat van communautair of gewestelijk belang of als natuur- of bosreservaat. Ondanks deze bescherming staat het merendeel van deze vochtige gebieden onder druk, in de eerste plaats door eutrofiëring, ruderalisering (aanzienlijke verandering van een site door ongecontroleerde menselijke activiteiten, zoals de accumulatie van puin) en uitdroging. Bijna een kwart van de oppervlakte van vochtige habitats in Natura 2000-gebied vertoont niettemin een gunstige staat van instandhouding.

De bescherming van deze gebieden gebeurt door het herstellen van hun hydrologische werking (terugwinning van regen-, bron- en kwelwater, scheiding van zuiver en afvalwater enz.) en door het verbeteren van de kwaliteit van het oppervlaktewater. Deze reeds bestaande maatregelen zouden de volgende jaren nog moeten worden versterkt in het kader van de toepassing van het waterbeheersplan (zie programma voor het 'Blauwe netwerk') en de beheersplannen voor de Natura 2000-gebieden.

5. Aquatische habitats

Van oorsprong was Brussel een waterstad, gelegen in een relatief dicht hydrografisch netwerk. Vandaag is dit netwerk echter zeer sterk gekrompen, met tal van onderbrekingen aan de oppervlakte. Het Gewest telt momenteel nog circa 91 km waterlopen - waarvan 60 km in de openlucht - en een kanaal dat het Gewest doorsnijdt over een lengte van 14,5 km. In oppervlakte zijn de vijvers goed voor 101,4 ha en neemt het kanaal 81,6 ha in, wat in totaal iets meer dan 1 % van het gewestelijke grondgebied betekent.

Verder zijn de vijvers klein, van het eutrofe tot zelfs hypereutrofe type (d.w.z. rijk of zeer rijk aan nutriënten) en ondiep. Gezien hun potentieel, zouden sommige evenwel kunnen evolueren naar Europese habitat 3150 "natuurlijk eutrofe meren (Magnopotamion – Hydrocharition)".

De fysisch-chemische en ecologische kwaliteit van bepaalde waterlopen en vijvers worden reeds verschillende jaren gevolgd (zie fiches van het Rapport over de staat van het leefmilieu 2008-2011: "Ecologische kwaliteit van de belangrijkste waterlopen en vijvers" en "Algemene fysisch-chemische kwaliteit van het oppervlaktewater"). Hun evaluatie - uitgevoerd volgens de zeer strenge criteria die Europa oplegt - toont met name aan dat tussen 2004 en 2010 de algemene ecologische kwaliteit van de Zenne, het Kanaal en de Woluwe relatief stabiel is gebleven (slecht tot goed, naargelang de

waterloop). Niettemin werden er voor sommige bio-indicatoren verbeteringen waargenomen voor de Woluwe en de Zenne. De recentste evaluatie stelt overigens vast dat de vijvers ter hoogte van de vallei van de Woluwe een ecologische kwaliteit hebben die varieert van gemiddeld tot maximaal (bereiken van "goed ecologisch potentieel"). De algemeen vastgestelde kwaliteitsverbetering van deze vijvers kan in verband worden gebracht met de positieve effecten van de uitvoering van het programma van het 'Blauwe netwerk' (zie met name het "Milieueffectrapport van het ontwerp van maatregelenprogramma bij het waterbeheersplan van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest"). De algemene ecologische kwaliteit van de Neerpedebeek en de Vogelzangbeek werd daarentegen als slecht beoordeeld, die van de Linkebeek als matig en die van de Molenbeek (Laarbeekbos) als gemiddeld.

De verbetering van de aquatische habitats die er het slechtst aan toe zijn, berust in de eerste plaats op de verdere verbetering van de fysisch-chemische en chemische kwaliteit van het oppervlaktewater, wat een van de voornaamste krachtlijnen is van het gewestelijke waterbeheersplan. Ook het beheersplan voor de vijvers en de beheersplannen voor Natura 2000-gebieden die zijn opgesteld door Leefmilieu Brussel, zouden hieraan moeten bijdragen.

6. Braaklanden

Een precieze omschrijving van deze categorie is moeilijk, zij kan dus overlappen met de andere habitattypes. Meestal gaat het om "braakliggende terreinen" in de zin van verwaarloosde percelen waar al dan niet gebouwen op staan. Het zijn gebieden waar zich in alle vrijheid een spontane vegetatie kan ontwikkelen. In de mate dat steden ander niet-biotische invloeden ondergaan dan het platteland (in het bijzonder een warmer en droger klimaat), treffen we op de stedelijke braaklanden ook specifieke micro-habitats aan voor tal van soorten. Hieruit volgt dat de braaklanden vaak van bijzonder groot biologisch belang zijn. Bovendien hebben ze vaak een niet-officiële recreatieve functie en bieden sommige ervan de enige mogelijkheid om voldoende grote nieuwe openbare parken aan te leggen in de centrale wijken.

De grote biologische waarde en het bijzondere karakter van de braaklanden staan in fel contrast met het belang dat doorgaans aan deze biotoop wordt gehecht. In het Brussels Hoofdstedelijk Gewest geniet slechts 12,7 % van de braaklandoppervlakte een natuurbeschermingsstatuut. Tussen 1998 en 2008 zou naar schatting 20 tot 25 % van deze braaklanden zijn bebouwd. Die evolutie heeft te maken met de hoge druk vanuit de vastgoedsector waaraan deze ruimten zijn blootgesteld aangezien zij in het GBP meestal niet als groene gebieden zijn bestemd (departement Strategie Groene ruimten 2012 op basis van verschillende bronnen). Ook de overwoekering van de stedelijke braaklanden door invasieve exotische soorten is zorgwekkend te noemen.

7. Tuinen, parken en privédomeinen

Parken en tuinen komen voor in zeer uiteenlopende types en vormen: strak geometrische en onnatuurlijk aandoende parken, maar ook grote landschapsparken met vijvers, oude bomen en grasvelden die plaats bieden aan een veel rijkere fauna en flora. Ook de privétuinen bieden een zeer gevarieerd aanbod, gaande van bijvoorbeeld kleine oasen van rust in het stadscentrum tot kasteeldomeinen met relictten van bos rond een bron.

Parken, tuinen en privédomeinen zijn goed voor zo'n 50 tot 60 % van de Brusselse groene ruimten. Afgezien van hun sociale en patrimoniale functies, vervullen de parken en tuinen ook belangrijke hydrologische (retentie en/of infiltratie van regenwater) en ecologische functies (sommige als ruimte met een grote ecologische rijkdom en andere als verbindingsgebied tussen groene ruimten). Daarom werden een aantal grote landschapsparken en privédomeinen opgenomen in het Natura 2000-netwerk. Binnentuinen vormen bovendien belangrijke rustpunten die de natuur tot in het hart van de stad brengen.

Door de diversiteit van deze ruimten, hun multifunctionaliteit, hun eventuele bescherming of hun privé-karakter, is het vaak echter moeilijk de bescherming van de biodiversiteit te integreren in hun beheer. Niettemin bestaan er initiatieven op dit vlak die navolging zouden kunnen krijgen: bv. 'Natuur in de tuin' opgezet door Natagora met steun van het Gewest, het gedifferentieerd beheer in sommige parken enz.

Bronnen

1. *LEEFMILIEU BRUSSEL 2012. « Rapport over de staat van de natuur in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest », 158 pagina's. Beschikbaar on line:*
http://documentatie.leefmilieubrussel.be/documents/NARABRU_20121004_NL_150dpi.PDF
2. *LEEFMILIEU BRUSSEL 2011. « Milieueffectenrapport van het Ontwerp van maatregelenprogramma horend bij het Waterbeheerplan van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest », 390 pagina's. Beschikbaar on line:*
http://documentatie.leefmilieubrussel.be/documents/MER_Plan_Water_MPr2011_rapport_en_bijlagen1en2.PDF
3. *LEEFMILIEU BRUSSEL 2003. « Beheerplan voor het Zoniënwood gedeelte Brussels Hoofdstedelijk Gewest », 163 pagina's + bijlagen. Beschikbaar on line:*
http://documentatie.leefmilieubrussel.be/documents/Beheerplan_Zonienwood_2003_NL.PDF
4. *GRONTMIJ VLAANDEREN 2011. « Opstellen van een structuurvisie voor het Brussels Ecologisch Netwerk », studie BIM, 104 pagina's + bijlage. Beschikbaar on line:*
http://documentation.bruxellesenvironnement.be/documents/Rapport_BEN_2011.PDF
5. *MINISTERIE VAN HET BRUSSELS HOOFDSTEDELIJK GEWEST 2012. « Ordonnantie van 1 maart 2012 betreffende het natuurbehoud », Belgisch Staatsblad van 16/03/2012.*
6. *MINISTERIE VAN HET BRUSSELS HOOFDSTEDELIJK GEWEST 2012. « Besluit van de Brusselse Regering van 12 juli 2012, tot goedkeuring van het waterbeheersplan van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest » Belgisch Staatsblad van 05/09/2012, Beschikbaar on line :*
<http://www.leefmilieubrussel.be/Templates/etat/informer.aspx?id=3456&langtype=2067&detail=tab3>

Aanverwante fiches

Thema « Water » :

11. Brusselse waterlopen en vijvers
12. Het programma van het blauwe netwerk
16. Ecologische kwaliteit van de Brusselse waterlopen en vijvers

Thema « Urbanisme » :

02. Stedelijke landschappen

Auteur(s) van de fiche

ENGELBEEN Mathias in samenwerking met DE VILLERS Juliette op basis van het «Rapport over de staat van de natuur in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest»

Update : augustus 2012.